

Hivatkozott irodalom:

- ÁDÁM GERZSON 1904. *Nagykőrösi Athenas*. Nagykörös.
- DR. BÁBA JÓZSEF 1989. *Adatok Nyáregyháza, Csév, Pótharaszttörténetéhez*. Nyáregyháza Község Képviselő-testületének kiadványa.
- ERDÉLYI ERZSÉBET 1999. Népetimológiai magyarázatok a nagykőrösi földrajzi nevekben. *Névtani Értesítő* 21: 155–9.
- NOVÁK LÁSZLÓ. Balla Károly (1792–1873). In: *Studia Comitatensia* 2. Szerk. IKVAI NÁNDOR. 345–50.
- NYIRKOS ISTVÁN 1970. Térképein névtani tanulságairól. In: *Nyelvtudományi Értekezések* 70. sz. 89–93.

ERDÉLYI ERZSÉBET

A ZALA VÍZGYŰJTŐJÉNEK RÉGI FOLYÓVÍZNEVEI

1. A zalai tájról, amelyhez Ördög Ferenc nevét munkái (helynévgyűjteménye, személynév-feldolgozásai) kötik, s amelynek ünnepeltünk épp ezért minden apró részletét jól ismeri, magamnak jószerevével csupán a forrásokból vannak ismereteim. Születésnapja alkalmából ezért a számára oly kedves zalai helynevek egy csoportjának, a Zala vízgyűjtőjéhez tartozó folyóvízneveknek a névrendszertani elemzésével kívánok tisztelegni Ördög Ferenc tanár úr előtt.

A feldolgozás alapjául a Zala megye régebbi és újabb kori névanyagát bemutató helynévgyűjtemények adatai szolgáltak. Elsődleges forrásként PAIS LÁSZLÓ írását (A Zala vízgyűjtőjének régi vízrajza. Bp., 1942) használtam fel, amely — amint ezt a címe is jelzi — főképpen történeti adatokat tartalmaz. A történeti neveket azonban összevettem a megfelelő megyei névtárak (Zala megye földrajzi nevei, Vas megye földrajzi nevei) mai adataival is, ami elsősorban a történeti víznevek későbbi továbbélését tekintve bizonyult tanulságosnak.

Írásom kapcsolódik KÁLMÁN BÉLA egyik tanulmányához is, amelyben a szerző a helynévkutatás és a szóföldrajz lehetséges kapcsolatait boncolgatta (NytudÉrt. 58: 344–50). KÁLMÁN BÉLA történeti anyagon általában kísérelte meg bemutatni a vízrajzi köznevek területi megoszlását, majd gondolatait egy konkrét területnek, Zala megyének a helyneveiben előforduló vízrajzi köznevek szóföldrajzi vizsgálatával zárta. Az aktualitást ehhez akkor a kötet közelmúltbeli megjelenése szolgáltatta.

2. Gyakran olvashatjuk a szakirodalomban, hogy a víznevek hosszú életűek. Ez persze elsősorban a nagyobb folyók neveire jellemző: a Kárpát-medence nagyobb folyóinak nevei a honfoglalás előtti elnevezésekkel mutatnak kontinuitást. A kisebb vizek megnevezései mulékonyabbak, változékonyabbak. Mennyire igazolják ezt az általános megállapítást a Zala vízgyűjtőjének helynevei?

A PAIS LÁSZLÓ dolgozata alapján összeállított víznévi állomány mintegy 400 folyóvíznévi említést tartalmaz. Természetesen akad az elnevezések között olyan is, amely több település leírásában is előfordul, azaz több adattal van képviseltetve az adatállományban: *Zala, Válicka, Sár, Pölöske*. Sajátos a helyzetük az igen nagyszámú *Patak* megjelöléseknek: az adatok között helynévi és közszoói említések egyaránt lehetnek, ezek elkülönítése azonban a források alapján többnyire nem lehetséges. A többrendbeli elő-

fordulásokat nem számítva is a Zala vízgyűjtőjében több mint kétszáz vízfolyást megjelölő helynév adatolható a történeti forrásokban,¹ s ezek fele valamilyen formában a mai helynévrendszernek is tagja.

A víznevek továbbélése ugyanis többféle módon valósulhat meg. A maival megegyező alakban és a legkorábbi (a 13–14. század okleveleiből) adatolhatjuk a *Zala*, a *Sár ~ Sár vize* és a *Válicka* vízneveket. A 18. századtól, de szintén változatlan formában élnek tovább a *Büdös-folyás* (1763), *Káli-patak* (1765), *Teskándi-patak* (1769), *Bükkaljai-folyás* (1779), *Dötki-patak* (1780) víznevek. A 19. századtól ismeretesek a Pais-féle adattár szerint a *Nagy-folyás* (1852, 1864), *Fekete-ér*, *Kánya-patak*, *Szajki-patak*, *Zöbögő* (1854), a *Bújó-patak*, *Gyertyán-patak*, *Szőcei-patak* (1858), a *Bükkaljai-patak*, *Gál-kúti-patak*, *Kisfalu-patak*, *Völgyeki-patak* (1860), a *Bakonyi-patak*, *Kalamár-kúti-patak*, *Pénzes-kúti-patak*, *Vízmelléki-patak* (1864).

A víznév továbbélése gyakran olyan formában látható, hogy a korábbi és a mai alak között valamilyen morfológiai eltérés mutatkozik ugyan, de a megváltozott név ugyanazt a helyet jelöli. A vízfolyás nevében beálló szerkezeti változás is többféle lehet. Az elsődleges név kaphat például földrajzi köznévi utótagot: *Csurgó* (1854) > *Csurgó-patak*, *Eszterág* (1777) > *Eszterág-patak*, *Harkály* (1421) > *Harkály-patak*, néha a földrajzi köznév mellett még *-i* melléknévképző is járul az elsődleges névhez: *Börönd* (1251) > *Böröndi-patak*, *Csurgó* > *Csurgói-patak*, *Szőce* (1310) > *Szőcei-patak*, *Teskánd* (1328) > *Teskándi-patak*. Ez a módosulás elsősorban a pusztai településnévből alakult víznevek esetében következett be (amennyiben az elsődleges előfordulások ténylegesen víznevek voltak, lásd erről később), s e jelenség mögött talán a településnév — víznév homonímia megszüntetésének igényét is gyaníthatjuk. Az elsődlegesen jelölt birtokos jelzős szerkezetű név *-i* melléknévképzővel való bővülése és egyúttal a szerkezet minőségjelzőssé alakulása szintén nem szokatlan: erre például a *Gétye pataka* (1512) > *Gétyei-patak*, *Ságod pataka* (1413) > *Ságodi-patak* víznevek módosulásai utalnak. Az *-i* melléknévképző azonban el is maradhatott egyes nevekről: *Kis-Egerszegi-patak* (1858) > *Kis-Egerszeg-patak*. De léphet az utótagként álló földrajzi köznév helyébe egy azzal lényegében azonos jelentésű, de talán általánosabban használatos másik helyfajtajelölő közszó is: *Kopasz-víz* (1777) > *Kopasz-patak*, *Szajki-folyó* (1760) > *Szajki-patak*, *Vida-kúti-folyás* (1751) > *Vida-kúti-patak*, *Zsigéri-folyó* (1864) > *Zsigéri-patak*.

Sajátosan példázza a helynévi továbbélést a denotatív jelentés módosulása: az elsődleges név az eredeti jelentésében kihal ugyan, de valamely más hely nevében teljes egészében vagy részben fennmarad. A *Bere-völgy* víznév (*rivulus*-nak mondja az 1815-ből való forrás) ma sík terület nevében él tovább: *Bere-völgy*, az *Isabor* patakra (1273) elpusztult faluhely neve utal (*Isabor*), az *Ördög gödre* víznév mélyedés nevéként él ugyanott: *Ördög-gödör*, a *Szuha* nevét pedig ugyanilyen formában dombos terület neve őrzi.

3. A Zala vízgyűjtőjéhez tartozó régi folyóvíznevek jelentős része kétrészes helynév, az egyrészesek aránya alig egyötöde az egész névkincsnek. (Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a korábban egyrészes nevek egy csoportja is kétrészesé bővült.) Név-résznek nevezem HOFFMANN ISTVÁN nyomán (Helynevek nyelvi elemzése. Debrecen,

¹ Az adatok kronológiájáról csupán annyit jegyzek meg, hogy az meglehetősen tág időhatárok között mozog: a 13. század elejéről származnak a legkorábbi említések, s a 19. századból valók a legkésőbbiek (a Pesty Frigyes-féle helynévgyűjtemény 1864-es évszáma zárja a sort).

1993) a nevek minden olyan szerkezeti egységét, amely a névkeletkezés pillanatában a megjelölt denotátummal kapcsolatban bármiféle szemantikai jegyet kifejez (i. m. 43). A vizsgált vízneveket a bennük megfigyelhető névrészszerép alapján a következő *f u n k c i o n á l i s - s z e m a n t i k a i* kategóriákkal jellemezhetjük.

3.1. Sok víznév tartalmaz olyan lexémát, amely a megnevezett hely fajtáját jelöli meg: a földrajzi (itt: vízrajzi) köznevek többnyire a helynevek utótagjaként szerepelnek, de olykor önmagukban is helynévvé alakulhatnak. A *Sár* — amelynek számos előfordulása ismeretes a legrégebbi okleveles adatoktól kezdődően — a *sár* 'sáros folyóvíz' földrajzi köznévből alakult. A közel harminc település leírásában szereplő *Patak* tulajdonnévi státusa nem határozható meg egyértelműen: bizonyára előfordulnak az adatok között tulajdonnévi értékű, azaz víznévi megjelölések (esetleg pl. 1858: *Patak* Bach, 1864: két patak által van bekerítve, a nyugati részen kőris, a keletin *patak* névvel), de többségükben csupán közszói említések lehetnek (lásd pl. 1269: iuxta Holostua pathaka, deinde per eundem *Potok*). A puszta földrajzi köznév helynévvé alakulása jelentéshasadás révén valósulhat meg. De a földrajzi köznév kaphat helynévképzőt is, s így morfematikai szerkesztéssel válik belőle víznév: *Sári*. A hely fajtájára utaló földrajzi köznevekkel elsősorban nevek utótagjaként találkozunk: csaknem kivétel nélkül ilyen lexikális egység szerepel a kétrészes víznevek második elemeként (pl. *Bakony ere*, *Fás-ér*, *Kis-folyás*, *Büdös-folyás*, *Zsigéri-folyó*, *Szajki-folyó*, *Válicka-kanál*, *Új-kanális*, *Kis-patak*, *Sós pataka*, *Sós-víz*, *Széles-víz* stb.). Történeti szempontból az ilyen felépítésű helynevek meglehetősen egynemű csoportot alkotnak: jelzős szerkezetből alakultak szintagmatikus szerkesztéssel. Ez alól csupán a *vize*, *pataka* utótagú helynevek egy része lehet kivétel: esetükben gyakori, hogy az elsődleges egyrészes helynév (főképpen jövevénynév) kiegészül — olykor csupán alkalmilag — egy földrajzi köznévi utótaggal: *Zala* > *Zala vize*, *Torna* > *Torna vize*, *Torna pataka*, *Válicka* > *Válicka vize*.

3.2. A magyar helynévrendszer jövevénynevei minden esetben csak annyi információt közölnek az általuk jelölt denotátumról, hogy annak ez és ez a neve. Ezt a szerepet megnevező funkciónak nevezzük. Megnevező szerepben lexikális szempontból mindig valódi helynév áll. A víznevekben ezzel a funkcionális tartalommal három esetben találkozhatunk: részben az előbb említett jövevénynevekben (pl. a szláv eredetű *Pölöske*, *Válicka* vagy a preszláv ősiségű *Zala*), részben a kiegészüléssel alakult kétrészes víznevek előtagjában (pl. *Válicka vize*, *Verőce pataka*, *Zala pataka*), és végül a kétrészes víznevek utótagja is kifejezhet ilyen funkciót: abban az esetben, ha egy már létező víznév másodlagosan valamilyen jelzőt kap (*Alsó-Szévíz*, *Kis-Egerszegi-patak*, *Vizes-Zala*, *Kis-Cséb*, *Nagy-Cséb*).

3.3. A névalkotás szituációjában a névadók számára a legfőbb motivációt általában a megnevezendő objektum valamely sajátossága szolgáltatja. Sajátosságfunkcióval bíró névrészek állhatnak kétrészes nevek előtagjaként, vagy alkothatnak önmagukban egyrészes neveket. A víznevekben a sajátosságfunkció igen sokféle lehet.

A víz jellemző tulajdonsága jelenik meg a következő nevekben: méretre utalnak a *Kis-patak*, *Nagy-folyás*, *Nagy-Cséb*, *Széles-víz*, *Fő-patak* nevek előtagjai, a víz alakja fejezhető ki talán az *Ágas-patak* és a *Kettős-patak* víznév első névrészeiben, színre utal a *Fekete-ér*, *Vér vize* (vörös színéről kapta a nevét), a víz ízére a *Sós pataka*, *Sós-patak*, *Sós-víz*, szagára a *Büdös-folyás*, hangjára a *Zúgó* és talán a *Zöbögő* is. A víz valamilyen állapota, időszakos jellege jelenik meg az *Aszú-ág*, a *Holt-patak* nevekben, az időnként el-eltűnő patak pedig a *Bújó-patak* nevet kapta. A víz folyhat gyorsan (*Sebes-folyó*),

csorogva (*Csurgó ~ Csurgó-patak*) vagy éppen bugyogva (*Bugyogós ere*), szolgálhat itatásra (*Itató*), de áztathatnak benne kendert is (*Kenderáztató-víz*). A határként szolgáló víz a *Határ-folyó*, *Határ-patak* nevet viseli. Kaphatja a vízfolyás a nevét a partját kísérő, vízben élő növényekről (*Nádasd*, *Nádas-patak*, *Sási-patak*) vagy a vízpartot szegélyező fákról, bokrokról (*Kökényes ~ Kökényes pataka*, *Mogyorós*, *Mogyorós pataka*, *Gyertyán-patak*, *Kőris*, *Szil*, *Szil-folyás*, *Fás-ér*). Az állatvilág is megjelenhet a víznévadásban: a vízben élő állatról kapta a nevét a *Rákos-patak*, a közelben nagyobb számban előforduló madarokról pedig a *Kánya-patak*, *Harkály ~ Harkály pataka* vagy az *Eszterág* (a 'golya' népi nevérol). Vízi építmények megjelölései ugyancsak nem ritkák vizek neveiben: *Malom-folyó*, *Malom-víz*, *Alsófalui-malom vize*, *Kallós-patak*, *Kis-gáti-víz*, *Hídi-patak*. A személyt jelölő szavak víznevekben sajátos jelentéstartalmat hordozhatnak, többnyire talán arra a személyre utalhatnak, akinek a birtokán, földjén a patak elfolyik: *Lőrinc vize*, *Csenke-patak*, *Kalamár-patak*, *Kalamász-patak*, s olykor népnév is szerepelhet előtagként: *Tót pataka*. Az utóbbi név kapcsán azonban annak a lehetősége is fennáll, hogy népnévből alakult személynév szerepel benne előtagként.

Gyakori, hogy a víznevek előtagja valamely más helyre utal, amellyel a víz lokális kapcsolatban van: átfolyik rajta vagy éppen ott ered. A lokális viszonyt kifejező előtag lehet térszínformánév (*Bakony ere*, *Gecse-hegy-patak*, *Szakadát*, *Szakadát pataka*), tájrész neve (*Berek-patak*, *Bükkaljai-patak*, *Foglár-patak*,² *Foglár-víz*). A kút- vagy forrás neve előtagként (*Deák-kúti-patak*, *Gál-kúti-patak*, *Kis-kúti-patak*, *Kalamár-kúti-patak*, *Köves-kúti-patak*, *Vállos-kúti-patak*, *Pénzes-kúti-patak*) a folyóvíz előtörési pontját jelöli meg. A leggyakrabban azonban településnév áll ebben a pozícióban. A víznév alakulhat ebből birtokos személyragos vízrajzi köznévvé hozzákapcsolásával: *Aracsza pataka*, *Esztergál vize*, *Gétye pataka*, *Pacsá pataka*, *Ságod pataka*, *Ságod vize*, de az sem szokatlan, hogy a településnév -i melléknévképzős származéka vesz részt a névalkotásban: *Dötki-patak*, *Káli-patak*, *Miháldi-folyás*, *Szőcei-patak*, *Teskándi-patak*, *Vitenyédi-patak*, *Bókaházi-patak*. A forrásokban többször találkozhatunk pusztai településnévvel alakilag megegyező víznévvel is: az ilyen *Batyk*, *Börönd*, *Cséb*, *Fancsika*, *Kanizsa*, *Kapornak*, *Orosztony*, *Szőce* vagy *Teskánd*-féle előfordulásokról azonban — névrendszertani okok miatt — valószínűleg inkább azt gondolhatjuk, hogy az okleveles említés pusztán körülírása a településen folyó pataknak, azaz a *fluvius Toscand* adat mögött a 'Teskánd (település) patakja' szerkezet rejlik s nem önálló víznév. A *Teskander Bach*-féle német fordítások mögött pedig bizonyára — az ugyancsak adatolható — *Teskándi-patak* névforma rejtőzhet.

Olykor a víznév előtagjában egyfajta viszonyított helyzet kifejeződését láthatjuk: *Alsó-mocsolya*, *Alsó-Szévíz*, *Mög-sár*.

A sajátosságot kifejező névrészt tartalmazó víznevek keletkezéstörténeti szempontból viszonylag egynemű csoportot alkotnak: az egyrészes nevek metonimikus névalkotással (pl. *Harkály*, *Kőris*, *Szil*; *Batyk*, *Teskánd* stb.) vagy helynévképzővel (pl. *Kökényes*, *Nádasd*, *Csurgó* stb.) jöttek létre, a kétrészes nevek pedig minőség- vagy birtokos jelzős szerkezetből alakultak.

4. A Zala vízgyűjtőjének régi folyóvíznevei lexikális-morfológiai felépítésük tekintetében is igen változatos képet mutatnak.

² A *Foglár* név eredetileg egy határrész megjelölésére szolgált.

4.1. Az egyrészes nevek körében elkülöníthetünk köznévi és tulajdonnévi lexémát tartalmazó struktúrákat. A nevekben szereplő közsavak két szófaji csoportba sorolhatók: a főnevek mellett a melléknévek vesznek részt az ilyen struktúrájú helynevek alkotásában. A főnevek körében a földrajzi köznévet (*Sár, Patak, Kanál*) és a növény- vagy állatnevet tartalmazó helyneveket (*Kőrís, Szil, Eszterág, Harkály*) említhetjük meg. A melléknévből vagy melléknévi jellegű szóból (pl. igenévből) alakult egyrészes helyneveket az alábbi sajátosságok jellemzik. Létrejöhet víznév képzetlen vagy képzett melléknévből (a vizsgált névkorpuszban csupán az utóbbira akad példa: *Ágas, Kökényes, Mogyorós*), de találhatunk a nevek szerkezetében folyamatos melléknévi igenevet is (*Csurgó, Zöbögő, Zúgó*).

Az egyrészes víznevekben szereplő tulajdonnevek két kategóriába sorolhatók: a személynévek mellett a már létező helynevek is előfordulhatnak új névként az eredetitől eltérő jelentésben: az előbbinek a gyanúja csupán a *Harkály* és a *Redege* névben merült fel, az utóbbira ugyanakkor — igaz, a korábbiakban már fölmerült megszorításokkal — szép számú példa említhető: *Batyk, Cséb, Kanizsa, Kapornak, Orosztony, Teskánd* stb.

4.2. A kétrészes helynevek utótagjuk alapján kétféleképpen lehetnek: második névrészként földrajzi köznév vagy valódi helynév szerepelhet, ilyen pozícióban más köznévi lexéma vagy személynév nem állhat. A földrajzi köznévi utótagú vízneveket az előtagjuk alapján további csoportokba sorolhatjuk. Kapcsolódhat a földrajzi köznév főnévi előtaghoz: földrajzi köznévhez (*Határ-patak, Berek-patak*), növénynévhez (*Gyertyán-patak, Szil-folyás*), állatnévhez (*Harkály pataka, Kánya-patak*), építmény névéhez (*Malomfolyó, Malom-víz*), népnévhez (*Tót pataka*) vagy egyéb főnévhez (*Ördög gödre*). A melléknév(i) jellegű szó + földrajzi köznév szerkezetű víznevek szintén nagy számban fordulnak elő: előtagjuk lehet képzetlen melléknév (*Fő-patak, Kis-patak, Kis-víz, Nagy-folyás, Fekete-ér, Új-kanális*), képzett melléknév (*Széles-víz, Ágas pataka, Sós-patak, Sós-víz, Büdös-folyás, Bugyogós ere, Kökényes pataka, Nádas-patak, Rákos-patak, Fás-ér*), folyamatos (*Bújó-patak, Csurgó-patak*) és befejezett melléknévi igenév (*Holt-patak*). Személynév + földrajzi köznév struktúrát mutatnak a *Lőrinc vize, Kalamászpatak, Kalamár-patak* víznevek. A helynévi előtag többféle alakban kapcsolódhat össze földrajzi köznévvel: egyrészes helynév szerepel például a *Sió vize, Foglár-patak, Bakony ere, Báraánd vize, Gétye-patak* nevekben, kétrészes helynevet láthatunk a *Sár-víz-patak, Széles-víz-patak, Alsófalui-malom vize, Kövecses-völgy-patak, Gecse-hegy-patak* elnevezésekben, de előfordul ebben a pozícióban egyrészes képzett helynév (*Pölöskei-víz, Imolai-ér, Teskándi-patak, Káli-patak, Vitenyédi-patak*) vagy kétrészes képzett helynév (*Kis-kúti-patak, Köves-kúti-patak, Pénzes-kúti-patak, Bere-völgyi-patak, Bükkaljai-patak, Forintosházi-patak*) is.

A Zala-vízgyűjtő folyóvíznevei körében helynévi utótaggal álló névforma alig akad, mindössze öt név említhető meg e csoportban, s előtagként bennük képzetlen vagy képzett melléknév áll: *Kis-Cséb, Nagy-Cséb, Kis-Egerszegi-patak, Alsó-Szévíz, Vizes-Zala*.

5. Írásom végén egy rövid megjegyzést kívánok hozzáfűzni KÁLMÁN BÉLA fentebb idézett tanulmányához. A zalai vízrajzi közsavak szóföldrajzát — a Zala megyei helynévgyűjtemény alapján — vizsgálva KÁLMÁN BÉLA azt állapíthatta meg, hogy a megye területén 'patak, folyóvíz' jelentésben több szó is használatos, s ezek bizonyos rend szerint helyezkednek el, ám közülük a *patak* mindenütt előfordul, sőt egyes területeken egyeduralgoként. A szerző szerint a szó dominanciája talán a köz-

nyelv hatására erősödhetett kizárólagos jellegűvé. Ehhez csupán annyit jegyzek meg, hogy a Zala vízgyűjtőjének területén, a történeti víznevek körében is a *patak* dominanciája tűnik fel: az összes földrajzi köznévi előfordulások 63%-át ez a lexéma adja. A víznevek továbbélési formáinak tárgyalása során láthattuk azt is, hogy olykor a *patak* hozzákapcsolódott korábbi egyrészes névhez, vagy éppen a már létező földrajzi köznévi utótag helyébe lépett. Ez a jelenség valóban összefügghet a köznyelv hatásával. Hangsúlyoznunk kell ugyanakkor azt is, hogy a történeti nevek közötti dominanciája (az előbb említett 63%-os előfordulás) talán kevésbé magyarázható ilyen módon. KÁLMÁN BÉLA Zala megye területén minimálisnak mondja a *víz* lexéma névalkotó szerepét. Számításaim szerint a történeti nevek körében ennek 16,5%-os az előfordulási aránya. Meg kell azonban jegyezni, hogy olykor a *víz* ~ *vize* köznévek a helynévhez tartozása legalábbis kérdéses, továbbá a *Sár-víz-patak*, *Széles-víz-patak* tanúsága szerint: ha része is volt ez a lexéma a víznévnek, utóbb elveszítette földrajzi köznévi szerepét, s ez magyarázhatja a víznév kiegészülését egy általánosabb 'vízfolyás' jelentésű szóval.

6. Úgy gondolom, az itt bemutatott víznevek vizsgálatához a történeti helynévanyag teljességének összeállítására nyújthat további lehetőségeket. Ennek a közeljövőben való megvalósulására Györffy György történeti földrajzi munkájának folytatása ad reményt. Az Árpád-kori Zala megye vízrajzának bemutatása ilyen módon talán egy Ördög Ferenc tanár úrnak szánt újabb tisztelgő írás témája lehet majd.

TÓTH VALÉRIA

A BÖSI VÍZI ERŐMŰ HATÁSA A CSALLÓKÖZ FÖLDRAJZI NEVEIRE

A Csallóköz a Duna legnagyobb szigete: hosszúsága 84 km, legszélesebb része pedig 27 km. Minden oldalról folyók határolják: északon a Kis-Duna, keleten a Vág-Duna, délen a Nagy- vagy Öreg-Duna. Területét ősidők óta számtalan folyó, ér, vízfolyás és Duna-ág szelte át, szigetek, lápok, mocsarak, öntések sokaságát hozva létre.

A víz meghatározta a települések helyét is: a mocsarak közötti magaslatok jó rejtkehelyet biztosítottak a háborúk idején, de a sziget középvonalának kiemelkedő hátságait követi a Pozsony–Csütörtök–Lég–Dunaszerdahely–Nagymegyer–Komárom ősi nyomvonalú főútvonal is, amelyet a források már a kora középkorban „vásárút” néven említenek. A Csallóköznek vélhetően ez a része volt a legalkalmasabb a letelepedésre, amit bizonyítanak az egymást sűrűn követő apró falvak.

A Duna mai arculata évszázadokon keresztül alakult ki: feltöltődéssel, majd szabályozással. A legjelentősebb átalakítás 1886–96-ban történt, majd a 20. században folytatódott a szabályozás. A legutolsó, drasztikus beavatkozás a Duna és a Duna menti táj életébe a bösi vízi erőmű felépítése volt, amely Dunacsúntól Szapig jelentősen megváltoztatta a táj arculatát.

A bösi vízlépcső Pozsonytól Szapig húzódik, kb. 55 km hosszan. Három részből áll: víztároló: Pozsony–Somorja; felvízcsatorna: Somorja–Bős; alvízcsatorna: Bős–Szap között. A vízlépcső a következő csallóközi településeket érinti: Szemet, Gútor, Somorja, Bacsfa, Keszölcés, Felbár, Nadas, Baka, Bős, Nyárad, Szap, Nagybodak, Vajka, Doborgaz.